

УДК 614.2

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-1425-1434](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-1425-1434)

Черемних Геннадій Іванович асистент, кафедра симуляційних медичних технологій, Одеській національний медичний університет, 65000, м. Одеса, Валіховський провулок., буд. 3, <https://orcid.org/0000-0001-7165-0746>

Шульга Наталія Володимирівна PhD, доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін, Донецький національний медичний університет, 25000, м. Кропивницький, вул. Юрія Коваленка, 4А, <https://orcid.org/0000-0003-3382-7533>

Черватюк Антоніна Миколаївна, асистент кафедри екстреної та симуляційної медицини, Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського, 46002, м. Тернопіль, майдан Воли, 1, <https://orcid.org/0000-0001-6057-4426>

ПАРТНЕРСТВО З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

Анотація. Реформи, які останнім часом впроваджуються в систему охорони здоров'я мають на меті покращення якості надання медичних послуг населенню. Важливим є збереження громадського здоров'я, яке пов'язано з: демографічними показниками фізичним і психологічним станом населення, що забезпечує достойний рівень життя і дозволяє виконувати свою соціальну функцію. Для досягнення певних результатів важливим є контроль якості, який може здійснюватись з боку населення і громадських організацій. Останніми роками зростає участь громади у вирішенні низки питань, які виникають у сфері охорони здоров'я, але представники громади не мають впливу на державні органи управління. Єдиною ланкою на сьогодні залишаються громадські організації. Важливим залишається питання врегулювання діяльності громадських організацій на державному рівні. Для успішної роботи нами були розглянутий досвід міжнародних організацій, які допомагають громадам вирішувати соціально-побутові проблеми, які є складовим чинником поняття «здоров'я». За даними UNICEF щоденна смертність дітей молодше 5 років становить 13600 випадків. Розвиток педіатричної галузі є певною мірою вкладом у медицину майбутнього, оскільки важливою задачею суспільства є опікуватися добробутом підростаючого покоління. Прикладом інновацій в медичній освіті є дистанційне навчання, яке виникло за вимогами часу і регулюється діяльністю Всеукраїнської спілки

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 5(39) 2024

дистанційного навчання лікарів. Виникнення громадських організацій є вимогою часу, а вдосконалення їхньої роботи допоможе громадам вирішити багато питань, що покращить якість життя і здоров'я в цілому.

Ключові слова. соціальні інновації в освіті, колаборативні проекти, етичне лідерство, взаємодія з громадськими організаціями.

Cheremnykh Hennadii Ivanovych Assistant, Department of Simulation Medical Technologies, Odesa National Medical University, 65000, Odesa, Valikhovsky lane, 3, <https://orcid.org/0000-0001-7165-0746>

Shulha Nataliia Volodymyrivna PhD, Associate Professor of the Department of Languages and Humanities, Donetsk National Medical University, 25000, Kropyvnytskyi, Str. Yuriiia Kovalenka, 4A, <https://orcid.org/0000-0003-3382-7533>

Chervatiuk Antonina Mykolaivna Assistant Professor of the Department of Emergency and Simulation Medicine, I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, 46002, Ternopil, Maidan Voli, 1, <https://orcid.org/0000-0001-6057-4426>

PARTNERSHIP WITH PUBLIC ORGANIZATIONS IN MEDICAL EDUCATION: ENHANCEMENT OF SOCIAL RESPONSIBILITY AND COMMUNITY DEVELOPMENT

Abstract. Reforms that have recently been implemented in the health care system are aimed at improving the quality of providing medical services to the population. It is important to preserve public health, which is related to: demographic indicators, the physical and psychological state of the population, which ensures a decent standard of living and allows you to fulfil your social function. In order to achieve certain results, quality control, which can be carried out by the population and public organizations, is important. In recent years, the participation of the community in solving a number of issues that arise in the field of health care has been increasing, but community representatives have no influence on state management bodies. Public organizations remain the only link today. The issue of regulating the activities of public organizations at the state level remains important. For successful work, we considered the experience of international organizations that help communities solve social and household problems, which are a component of the concept of "health". According to UNICEF, the daily mortality of children under 5 years old is 13,600 cases. The development of the pediatric field is to some extent a contribution to the medicine of the future, since an important task of society is to take care of the welfare of the younger generation. An example of innovations in medical education is distance learning, which arose according to the requirements of the times and is regulated by the activities of the All-Ukrainian

Union of Distance Education of Doctors. The emergence of public organizations is a requirement of time, and improving their work will help communities to solve many issues, which will improve the quality of life and health in general.

Keywords. social innovations in education, collaborative projects, ethical leadership, interaction with public organizations

Постановка проблеми. Поняття «здоров'я» обумовлено багатьма чинниками. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), здоров'я характеризує не тільки відсутність захворювань, а стан фізичного, психічного і соціального благополуччя. Отже питання, які виникають можуть знаходитись в площині вирішень не тільки медицини. Медицина завжди була і залишатиметься великим полем для впровадження реформ. Вона змінюється синхронно із новітніми технологіями, її успіхи чи невдачі пов'язані із розробкою нових методів діагностики та із синтезом нових фармакологічних препаратів [1, 2].

Перед тим як представити будь-який продукт споживачу, виробники зобов'язані провести ряд досліджень, організувати клінічні випробування на шкідливість. В епоху Ренесансу з'явився термін "гуманізм", що означало появу людино-центричної концепції світу. На той час припав посилений розвиток анатомії, що відомо із безлічі наукових трактатів та навіть із полотен видатних художників, ("Урок анатомії лікаря Тульпа", Рембрандт ван Рейн.) Проведення щорічних медичних конференцій у різних сферах, обговорення учасниками наявних проблем у медицині, розробка протоколів, клінічних настанов сприяють впевненому прогресу медичного поприща. З огляду на вищенаведені приклади стає очевидною потреба у якісній медичній освіті, яка охоплює ґрунтовні теоретичні знання та водночас практичний досвід [3].

Сучасний випускник, ця медичного університету повинен усвідомлювати важливість наявності клінічного мислення, яке він або вона здобувають на практичних заняттях. Для кращого його розвитку потрібен всебічний розвиток особистості, який можуть забезпечити програми академічної мобільності, за участі в яких теперішній студент та майбутній лікар отримують необхідне розуміння [3,4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В своїх дослідженнях Полюлях Р.А. розглядає досвід закордонних громадських організацій, які допомагають розвантажити медичні заклади від вирішення питань із забезпеченням і дають можливість зосередитись на спеціалізованій роботі з надання медичних послуг. Автор зауважує, що діяльність громадських організацій не наносить шкоди медичним закладам, а навпаки покращує їх діяльність [1]. В дослідженнях Барзилович А.Д. розглядається питання участі громадських організацій на ринку надання медичних послуг. Автор проаналізувала зміни, які відбулись в системі охорони здоров'я і зазначила значну роль громадських організацій у подоланні труднощів, які виникають при зміні системи управління на ринку медичних послуг [1,2,3,4].

Мета статті полягає у висвітленні діяльності громадських організацій і тих питань, які виникають в сфері громадського здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Партнерство між представниками медичної освіти та громадськими організаціями можна розуміти по-різному. Діяльність громадських організацій регулюється юридичними нормами. Громадські організації мають право на: представлення свої законних інтересів, проведення масових заходів, розповсюдження своїх ідей та донесення їх до суспільства [1,4,5].

Окрім цього, громадські організації володіють правом на подачу звернення до органів влади. Вступ до громадської організації означає брати активну участь у різноманітних суспільних проектах, регулярно пропонувати власні ідеї для розвитку проектів та ділитися досвідом із суспільством. Діяльність студента-медика може починатися із проведення просвітницької роботи в навчальних закладах, участі в акціях, присвячених громадському здоров'ю у визначені дні (Всесвітній день здоров'я, день боротьби з СНІДом тощо). Дуже важливим для підтримання здоров'я населення є те, що медична спільнота не ізолюється від нього, а активно взаємодіє із ним та показує своїм прикладом дбайливе ставлення до власного здоров'я [5, 7].

Наданням медичних послуг займаються представники громадської організації "Лікарі без кордонів". Багато з представників даної організації працюють на добровільних засадах. Завдання учасників програми полягають у наданні допомоги жертвам стихійних лих, техногенних катастроф, а також збройних конфліктів. За підтримки організації "Лікарі без кордонів" здійснюються місії у неблагополучні країни з низьким рівнем охорони здоров'я. Основний напрямок діяльності полягає у лікуванні та профілактиці ВІЛ/СНІД. Лікарі мають змогу здобути високий професійний досвід роботи в екстремальних умовах. Дана організація протестувала проти політики великих європейських фармацевтичних компаній. Протест пов'язаний перешкоджанням європейськими компаніями виробництва дешевих альтернативних фармпрепаратів в Індії. Досвід роботи організації з 1971 року показав, що медицина є однією з найбільш пріоритетних галузей для суспільства [8,9].

Велика кількість проектів медичного спрямування. За сприяння міжнародного фонду (МФ) "Відродження" була проведена незалежна антикорупційна експертиза проекту закону "Про самоврядування медичних професій в Україні" (2445-д). Питання самоврядування медичних професій має велике значення, оскільки сучасна медицина стикається з безліччю викликів. Даний законопроект датується ще 14.11.2019, проте він не був схвалений Верховною Радою через велику кількість корупціогенних факторів. Одним з них вважається відсутність переліку форм рішень, які приймаються суб'єктом владних повноважень. Невизначеним також залишається питання термінів прийняття рішень органами медичного самоврядування [5].

Хоча засади медичного самоврядування давно розроблені та успішно впроваджуються у життя в країнах Заходу, в Україні для втілення такого законопроекту може становити ризики порушення Конституції, до прикладу, норма необхідності медичних працівників долучатися до громадських об'єднань. Окрім цього законопроектом не була передбачена суть повноважень органів медичного самоврядування Великим ризиком вважалося також те, що громадські організації могли мати право на видачу свідоцтв та дозволів на медичну практику. Дана норма грубо суперечила уявленням про надійну систему охорони здоров'я, оскільки це повністю або частково виключало відповідальність з боку державних органів. Співпраця з міжнародними громадськими організаціями є ключовою у таких випадках.

По-перше, у таких організацій є колосальний досвід роботи в юридичній сфері. По-друге, це можливе джерело фінансування проєктів, якщо такі визнані перспективними та новаторськими. По-третє, надзвичайно важливим є фактори незалежності та неупередженості, на які можна опиратися. По-четверте, представники громадських організацій - це люди, чия робота орієнтована на результат [8].

Існує багато чинників ризику, які підвищують ймовірність захворювань. До таких чинників можна віднести: соціально-економічні, які включають умови праці, житлові умови, добробут, образ і умови життя. За даними UNICEF щоденна смертність дітей молодше 5 років становить 13600 випадків. UNICEF зазначає, що більшості смертей можливо було б уникнути, якби матір та дитина харчувалися б відповідно до своїх потреб та отримували належне медичне обслуговування. Здоров'я дитини, її фізичний та психічний розвиток залежить від її внутрішньоутробного розвитку. Недостатнє харчування дітей це проблема світового масштабу. 149 мільйонів дітей до 5 років мають затримку розвитку [9].

Недостатнє харчування у дитинстві - це ризик розвитку хвороб у майбутньому. Рівень грудного вигодовування немовлят сьогодні незадовільний [10]. У країнах, що розвиваються, діти фактично позбавлені повноцінного дитинства. Через брак коштів вони змушені переривати навчання у школах, а інколи полишають навіть молодші навчальні заклади, щоб заробляти собі на їжу. Недостатнє харчування у підлітковому віці негативно впливає на зріст, шкідливі умови праці, такі як робота на відкритому полі під прямим сонячним випромінюванням, робота в городах - усе це обумовлює низький рівень здоров'я дітей та підлітків та призводить до виникнення передумов для майбутніх хронічних захворювань.

За даними крос-секційного дослідження, діти в Еквадорі, початок робочого стажу яких припадає на 5-12 років мають більший ризик випадіння 4і більше зубів у майбутньому (28%), ніж ті, хто починають свою трудову діяльність у повнолітньому віці. Втрата постійних зубів у підлітків та молоді змушує їх модифікувати свої харчові звички та негативно впливає на

самооцінку [10,11]. Відповідно до даних дослідження, втрата зубів у жіночої частини досліджуваних спостерігалася частіше ніж у чоловіків, незважаючи на кращий стан ясен у жінок. Це, ймовірно, пов'язано із тим що жінки втрачають велику кількість поживних речовин під час вагітності, яка, як відомо, настає у країнах що розвиваються відносно рано.

Окрім цього у бідних країнах дуже розповсюдженими є шкідливі звички через населення, зокрема куріння тютюнових виробів, часом навіть із раннього дитинства. Очевидним є той факт, що випадіння зубів - це лише зовнішній прояв низького рівня здоров'я організму [12]. Дані огляду літератури на тему "Дитяча праця та здоров'я" є переконливим доказом того, що показники фізичного та психічного здоров'я дітей у країнах, що розвиваються, залишаються стабільно низькими.

Варто також зазначити, що на додачу до важких умов праці, рівень захворюваності на інфекційні захворювання у країнах, що розвиваються, доволі високий. До таких захворювань належать малярія чи інші типи тропічних лихоманок. Перебуваючи в умовах відкритого простору, діти постійно піддаються ризику зараження. Згідно із результатами дослідження, проведеного в Індії та Пакистані, індекс маси тіла хлопчиків був зниженим. Показники зросту та розвитку статури, а також рівень розвиненості геніталій були знижені, порівняно з представниками жіночої статі [13].

Спостерігається пряма кореляція між кількістю годин праці та негативними наслідками для здоров'я. Малолітні діти часто скаржилися на біль у спині, що було пов'язано із багатогодинною працею у незручній позі. Крім того, були повідомлення про велику кількість виробничих травм на промислових підприємствах (опіки, падіння з висоти). Такі діти частіше відчувають біль у м'язах, особливо в поперековій ділянці, що може негативно впливати на розвиток скелета, спричиняти виникнення сколіозу і т.д. Мабуть одним з найгірших ризиків, з якими стикаються діти, є ризик заразитися ВІЛ або вірусом гепатиту С внаслідок занять проституцією чи внаслідок зараження в пологах (ВІЛ у батьків, які вживають наркотики), Тегеран[12,13].

Соціальні інновації в медичній освіті полягають в тому, щоб привернути увагу населення більш розвинених країн до наявних проблем. Розвиток педіатричної галузі є певною мірою вкладом у медицину майбутнього, оскільки важливою задачею суспільства є опікуватися добробутом підростаючого покоління. Тісна співпраця представників медичної сфери та громадськими організаціями має великі перспективи. Зокрема організаторами проєкту APROSOC в Анголі було заплановано запровадити надійну систему соціального захисту. Програма передбачала субсидування домашніх господарств із дітьми віком 0-5 років. Важливою складовою даної програми було консультування з питань харчування дітей. Участь медичних працівників у подібних проєктах може сприяти успішній їх реалізації [13,14].

Досягнення високих медичних стандартів можливо завдяки впровадженню міжнародних стандартів надання екстреної медичної допомоги та зростання обізнаності населення у проведенні реанімаційних заходів. Всеукраїнська Рада Реанімації, яка є представником European Resuscitation Council (ERC) та European Society for Emergency Medicine (EUSEM) в Україні – це саме та громадська організація, яка зможе допомогти населенню у підвищенні обізнаності у реанімаційних заходах при надзвичайних ситуаціях, що в умовах сьогодення є найбільш актуальним.

Просвітою населення щодо важливості відповідного дитячого харчування, а також грудного вигодовування опікується організація IBFAN, представництво якої у багатьох країнах світу. Залучення медиків до реалізації цих проєктів є дуже важливим [12,13]. Іноді медіа засоби мають і негативний вплив, особливо на молодь, впливають на ставлення до тіла молодих осіб та ризик виникнення у них харчових розладів. Важлива роль громадських організацій в здійсненні просвітницької діяльності [6].

Основою сучасних громадських організацій повинне стати поняття медичного лідерства. Етичне лідерство полягає у впровадженні етичних норм у колективах, дотримання принципів добросовісності, підтримка здорової атмосфери в колективі, щоб створити для усіх його учасників відчуття доброзичливості та невимушеності. Поняття "управлінської діяльності" та поняття "лідерство" неможливо ототожнювати, оскільки не кожний посадовець, який наділений офіційними повноваженнями, може вважатися безумовним лідером. Важливим поняттям для успішного лідера сучасності є поняття "інтеріоризації", що означає процес набуття людиною цінностей, які вона черпає із зовнішнього світу, їхнє перенесення та вкорінення у її свідомість [10,11].

Очевидним є той факт, що для лідерів громадських організацій чи благодійних фондів повинні бути притаманними високі особистісні та моральні якості. Виключається питання першочерговості власної вигоди, збагачення, налагодження вигідних контактів із владними структурами і т.д. Для професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я участь у громадських організаціях є бажаною через те, що це дозволяє їм розширювати власний світогляд, розвиває навички структурного аналізу та стратегічного мислення, підвищують пильність, дають можливість вивчення тенденцій, які панують у сучасному суспільстві.

Інноваціями у медичній освіті, безсумнівно, вважати широкого використання технологій дистанційного навчання. По-перше, зручність такої форми навчання важко переоцінити. Тепер навчання асоціюється у студентів -медиків не лише із аудиторіями із високими стелями, та великими лекційним залами. Ще одним із важливих принципів дистанційного навчання ж асинхронність, що означає те, що здобувачі освіти не зобов'язані вчитися одночасно разом з іншими здобувачами.

Окрім цього, дистанційна форма навчання робить можливим паралельність, тобто можливість поєднання навчання та роботи. До позитивних характеристик віртуального навчання належать можливість тренування на "віртуальному пацієнті", можливість багаторазового відпрацювання навичок із їх закріпленням, різноманітні методи проведення перевірки знань, проведення комп'ютеризованих атестацій. Цікавим також є нове поняття "гейміфікації". Гейміфікації - це впровадження у навчальний процес елементів гри. Граючи та розважаючись, студент-медик пропускає клінічну ситуацію через призму власного сприйняття. У момент гри частково задіюються системи реагування на стресові ситуації. Це стимулює студентів до виявів кмітливості, пошуку рішень і т.д. [9,10,11].

Впровадження дистанційного навчання відбувалось за підтримки громадських організацій, оскільки ця галузь є дуже перспективною. В Україні зареєстровано було Всеукраїнську спілку дистанційного навчання лікарів 07.04.2021. Для українських лікарів є також можливість участі у міжнародних проєктах з популяризації інноваційних технологій.

Організація проєкту здійснюється за підтримки приватної японської компанії «Allm.inc». Її спеціалізацією є інноваційні рішення для покращення системи охорони здоров'я. Компанія приділяє багато уваги впровадженню технологій штучного інтелекту [11].

Загальновідомим є факт, що здоров'я на 50 відсотків залежить від способу і умов життя і праці, на 25 відсотків від кліматичних і екологічних чинників. Саме участь громадських організацій допоможе у врегулюванні виникаючих питань.

Висновки. У підсумку можна стверджувати, що громадські організації відіграють важливу роль у становленні особистості майбутнього фахівця у медичній галузі. Активна участь у громадських організаціях піднімає представників на вищий рівень його професійної підготовки. Результати дослідження, дані літературних джерел переконливо свідчать про користь, принесену громадськими організаціями. Міжнародні організації готові вкладати кошти у фінансування незалежних експертних оцінок. З огляду на перебування системи охорони здоров'я України на етапі розвитку та реформування, вона потребує удосконалення, оптимізації, ліквідації певних її ланок та відкриття нових. Для успішного навчання студента-медика необхідно знайомити його із системою охорони здоров'я в його та інших країнах, щоб він отримував розуміння про функціонування системи охорони здоров'я та механізми її саморегуляції не лише за час вивчення університетського курсу.

Участь у програмах академічної мобільності стимулює студентів до своєрідного "виходу із зони комфорту". У не звичних для себе обставинах студенти та лікарі мають змогу застосувати здобуті на теоретичних заняттях знання на практиці. Після набутого досвіду вони можуть доносити та популяризувати знання у себе на батьківщині. Особлива увага повинна

приділятися проблемам підвищеної смертності дітей до 5 років у країнах що розвиваються. Так спільними зусиллями громадських організацій та представників медичної сфери повинні впроваджуватися спеціальні заходи, які будуть направлені передусім на профілактику фізичних та психічних захворювань у дітей.

По-перше, важливими превентивними заходами є такі, що унеможливають передачу небезпечних інфекцій дітям (гепатит В/С, ВІЛ). По-друге, повинен здійснюватися контроль охорони праці. Складність даних заходів полягає в тому, що питання охорони праці повинні вирішуватися уповноваженими особами на державному рівні. Внаслідок того, що у подібних країнах можливі озброєні конфлікти із злочинним захопленням влади, система охорони праці посідає чи не останнє місце у фокусі державних органів. Доцільність громадських організацій в даній ситуації важко переоцінити. Вони наділені правами подавати власні заяви до влади.

Література:

1. Полюлях Р. А. Зарубіжні концептуальні підходи щодо партнерства в сфері громадського здоров'я / Р. А. Полюлях. // Право та державне управління. – 2022. - №2. – С. 223-228.
2. Полюлях Р. А. Залучення громадських організацій до надання медичних та немедичних послуг: досвід держав світу. / Р. А. Полюлях. // Наукові перспективи. - 2022. - №2(27). - С. 179-188.
3. Мороз, О. Теоретичні та практичні засади організації громадського контролю якості в процесі надання медичних послуг закладом охорони здоров'я. / Ольга Мороз // Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки : матеріали доп. II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю [Тернопіль, 28 трав. 2021 р.] /– Тернопіль : ЗУНУ. - 2021. – Ч. 2. – С. 216-219.
4. Барзилович А.Д. Залучення громадських організацій до публічного управління ринку медичних послуг / Барзилович А.Д. / Наукові перспективи. – 2022. - № 9 (27). - С.9-23. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-2\(8\)-9-23](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-2(8)-9-23)
5. Міністерство охорони здоров'я України. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 –2020 років: офіц. сайт. Режим доступу: <https://moz.gov.ua/uploads/0/691-strategiya.pdf>
6. Shirokova, O., Zhylin, M., Kantarova, N., Chumaieva, Y., & Onipko, Z. (2023). The influence of the media on the body perception and the risk of developing eating disorders in youth. *Amazonia Investiga*, 12(72), 135-144. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.72.12.12>
7. Lee, K-H, Lee, W-K, Jung, E-S, Choi, Y-Y. et al. (2021). Associations between mental health and oral health among Korean adolescents: analysis of the national surveys (2008–2017). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 10660. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph182010660>
9. Abdullah, A., Huynh, I., Emery, C.R., Jordan, L.P. (2022). Social norms and family child labor: a systematic literature review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 4082. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph19074082>
10. Koomson, B., Manful, E., Yeboah, E.H., Dapaah, J.M. (2021). Work socialisation gone wrong? Exploring the antecedent of child trafficking in two Ghanaian fishing communities. *National Geographic Kids*, 1–12.
11. Busquet, M., Bosma, N., Hummels, H. (2021). A multidimensional perspective on child labor in the value chain: The case of the cocoa value chain in West Africa. *World Development*, 146, 105601.
12. Adonteng-Kissi, O. (2019). Parental evidence of impact of policy on worst forms of child labour in rural and urban Ghana. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 35, 239–260.

13. Damoah, K.A., Uytterhaegen, T., Tirivayi, N., Daminelli, J. (2024). *The impact of social cash transfer pilot programme in Angola*. UNICEF Innocenti.

14. Hajek, A., Kretzler, B., Koinig, H.-H. (2022). Oral health, loneliness and social isolation. a systematic review and meta-analysis. *Journal of Nutrition, Health and Aging*, 26, 675–680. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12603-022-1806-8>.

References:

1. Poliuliakh, R.A. (2022). Zarubizhni kontseptualni pidkhody shchodo partnerstva v sferi hromadskoho zdorovia [Foreign conceptual approaches to partnership in the field of public health]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 2, 223-228. [in Ukrainian]

2. Poliuliakh, R. A. (2022). Zaluchennia hromadskykh orhanizatsii do nadannia medychnykh ta nemedychnykh posluh: dosvid derzhav svitu [Involvement of public organizations in the provision of medical and non-medical services: the experience of the countries of the world.]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, 2(27), 179-188. [in Ukrainian]

3. Moroz, O. (2021). Teoretychni ta praktychni zasady orhanizatsii hromadskoho kontroliu yakosti v protsesi nadannia medychnykh posluh zakladom okhorony zdorovia [Theoretical and practical principles of the organization of public quality control in the process of providing medical services by a health care institution]. *Aktualni problemy menedzhmentu ta publichnoho upravlinnia v umovakh innovatsiinoho rozvytku ekonomiky: materialy dop. II Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu – Actual problems of management and public administration in the conditions of innovative economic development: additional materials. II All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation* (pp. 216-219). Ternopil: ZUNU. [in Ukrainian]

4. Barzylowych, A.D. (2022). Zaluchennia hromadskykh orhanizatsii do publichnoho upravlinnia rynku medychnykh posluh [Involvement of public organizations in the public management of the medical services market]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, 9(27), 9-23 DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-2\(8\)-9-23](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-2(8)-9-23). [in Ukrainian]

5. The official site of the Ministry of Health of Ukraine. (2019). Natsional'na stratehiya reformuvannya systemy okhorony zdorov'ya v Ukrayini na period 2015–2020 rokiv: ofitsiynyy sayt [National strategy for reforming the healthcare system in Ukraine for the period 2015-2020: official website.]. Retrieved from: https://moz.gov.ua/uploads/2/13773-transition_book_healthcare.pdf (Accessed 02 November 2020) [in Ukrainian]

6. Shirokova, O., Zhylin, M., Kantarova, N., Chumaieva, Y., & Onipko, Z. (2023). The influence of the media on the body perception and the risk of developing eating disorders in youth. *Amazonia Investiga*, 12(72), 135-144. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.72.12.12>

7. Lee, K-H, Lee, W-K, Jung, E-S, Choi, Y-Y. et al. (2021). Associations between mental health and oral health among Korean adolescents: analysis of the national surveys (2008–2017). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 10660. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph182010660>

9. Abdullah, A., Huynh, I., Emery, C.R., Jordan, L.P. (2022). Social norms and family child labor: a systematic literature review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 4082. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph19074082>

10. Koomson, B., Manful, E., Yeboah, E.H., Dapaah, J.M. (2021). Work socialisation gone wrong? Exploring the antecedent of child trafficking in two Ghanaian fishing communities. *National Geographic Kids*, 1–12.

11. Busquet, M., Bosma, N., Hummels, H. (2021). A multidimensional perspective on child labor in the value chain: The case of the cocoa value chain in West Africa. *World Development*, 146, 105601.

12. Adonteng-Kissi, O. (2019). Parental evidence of impact of policy on worst forms of child labour in rural and urban Ghana. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 35, 239–260.

13. Damoah, K.A., Uytterhaegen, T., Tirivayi, N., Daminelli, J. (2024). *The impact of social cash transfer pilot programme in Angola*. UNICEF Innocenti.

14. Hajek, A., Kretzler, B., Koinig, H.-H. (2022). Oral health, loneliness and social isolation. a systematic review and meta-analysis. *Journal of Nutrition, Health and Aging*, 26, 675–680. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12603-022-1806-8>.